

5. Традиційні Церкви України в системі міжнародного міжрелігійного діалогу

Міжнародний міжрелігійний діалог є одним з напрямків сучасної зовнішньої політики будь-якої церкви. Ще донедавна остання визначалася вузькими церковними інтересами. Завдяки змінам, які відбуваються в релігійній сфері, зокрема її глобалізація, що сама постає відгуком на виклики сьогодення, розширюється поле зовнішніх зацікавлень церкви аж до одноконфесійних (скажімо, небезпека інорелігійного прозелітизму) чи навіть всерелігійних (наприклад, спільна загроза секуляризації) або загальнолюдських (проблема чистої води чи планетарного потепління). Тому в переліку завдань, які визначаються як елементи міжнародної діяльності церкви, зазначені не тільки духовна опіка і захист своїх вірян за кордоном, місіонерство серед невіруючих та інославних, пастирські візити до діаспорчан, але й дружнє спілкування із братніми церквами, контакти з інославними, діалог з духовними лідерами інших релігій, консультації з відомими державними і громадськими діячами, науковцями, політиками, представництво в міжнародних міжрелігійних асоціаціях тощо.

Проблема присутності українських церков в світовому релігійному просторі, а відтак і в системі міжхристиянських та навіть міжрелігійних відносин існувала завжди. Із-за історичних обставин, які тісно пов'язані із мірою політичної незалежності української держави, традиційні церкви нашої країни або взагалі не виявляли себе у всесвітній релігійній спільноті, або ж перебували там не як самостійна духовно-організаційна сила. Як тільки з'являлися умови до державного усамостійнення України, давали знати про себе і церкви, які прагнули вийти з-під опіки іншої церкви. Неодноразові спроби отримати статус незалежних і самостійних церков, які б на рівних спілкувалися із церквами-сестрами і могли представляти інтереси релігійної України, покищо завершувалися неуспіхом. На сьогодні склалося так, що традиційні церкви України й досі не є активними гравцями на полі міжнародних міжрелігійних відносин, що пояснюється цілою низкою об'єктивних і суб'єктивних обставин.

Якщо на початку 90-х рр. ХХ ст. традиційні церкви України навіть подумати не могли про якусь зовнішню політику і самостійні відносини з релігіями світу, то поступово приходять розуміння того, що в наш час церкву неможливо обмежити рамками тільки своєї традиції, кордонами етносу і території його проживання, де зародилася та чи інша церква. Завдяки міграції населення, зростаючим контактам різних культур і народів, релігійне життя глобалізується та універсалізується, що актуалізує міжнародний аспект діяльності релігійних організацій. Перебування в світовому духовному полі артикулює необхідність визначитися в міжрелігійному міжнародному контексті. Це, перш за все, вимагає сформулювати ті принципи, напрями і форми діяльності, які можна означити як зміст зовнішньої церковної політики. Найбільш послідовно такі принципи розроблені католиками і

православними.

Католики концептуально представили основні принципи своєї зовнішньополітичної діяльності у низці спеціальних документів. Сьогодні Ватикан є одним із найавторитетніших дипломатичних центрів, де акредитовані послы 165-ти країн. Станом на червень 2001 р. Ватикан підтримував дипломатичні відносини зі 173-ма із 193-х країн світу. Існує чимало папських представництв і посад за кордоном, включаючи нунціїв, інтернунціїв та апостольських делегатів. Нині Ватикан бере участь у діяльності провідних міжнародних організацій, має, зокрема, своїх постійних спостерігачів в ООН та ЮНЕСКО.

Реальні обставини диктують зміни в міжнародній політиці традиційних церков України, яка має декілька напрямів: підтримувати внутріконфесійні взаємини із братами по вірі в інших країнах, опікуватися вірними своєї Церкви, що проживають за кордоном, налагоджувати і підтримувати зв'язки із матірними центрами українських релігійних організацій та об'єднань, мати членство або представництво в міждержавних інституціях різного профілю, презентувати духовну складову нашої країни у міждержавних відносинах тощо. В рамках цих напрямків церкви здійснюють притаманні в таких ситуаціях кроки: відбуваються зустрічі лідерів релігійних організацій України із представниками зарубіжних церков, держав, міжнародних організацій та структур, організуються поїздки ієрархів українських церков до закордонних своїх епархій, осередків, окремих громад; організуються паломництва материкових і діаспорних українців до духовно-релігійних святинь України та за її межами; впроваджується навчання в духовних закордонних закладах, береться участь у міжнародних форумах, симпозіумах, екуменічних зустрічах і богословських диспутах тощо.

Мету такої діяльності кожна церква формулює по-своєму, але спільним для всіх постає бажання заявити про своє існування шляхом ідентифікації із вже існуючими релігійними напрямами або шляхом проголошення своєї унікальності визначити місце власної громади, церкви, деномінації серед інших, обмінятися духовним та історичним досвідом, презентуючи ті духовні та інтелектуальні сили, які є в церкві, інтегруватися до світового релігійного і культурного простору, підняти імідж церкви і держави, поділитися інформацією щодо церковних проектів, щодо взаємин із державою, суспільством, шляхами подолання духовної і моральної кризи, можливо, навіть виявити якийсь фінансовий інтерес, досягти налагодження відносин із аналогічними спільнотами за кордоном, створення там своїх структур тощо.

Міжнародна діяльність релігійних організацій надзвичайно багатовекторна і різнопланова. Але вона, як правило, в звітах самих церков і державних органів влади обмежується кількістю іноземців, які відвідали Україну з релігійною метою (проведення масових евангелізаційних заходів, організації оздоровлення дітей під час літніх канікул та здійснення благодійних гуманітарних програм) та кількістю українців, які виїжджали за

кордон для проведення там релігійної діяльності.

Не втручаючись у політику Церкви в міжнародній сфері її діяльності, маємо визнати, що ця політика тільки формується, а тому покищо є переважно стихійною, ситуативною, несистемною, спорадичною, наслідком чого є те, що традиційні українські церкви надто слабо представлені в світовому релігійному просторі, майже не беруть участь в міжнародному міжрелігійному діалозі, в діяльності міжнародних організацій, їх вплив на світове співтовариство мізерний, якщо б не сказати, що взагалі відсутній. Такий невтішний висновок стає ще більш переконливим, коли порівняти міжнародну політику Римсько-Католицької чи Російської Православної Церкви, чия позиція фактично визначає міжхристиянські відносини.

Яким чином Україна могла би подолати свою неприсутність в Європі чи світі? Участь у міжрелігійному міжнародному діалозі, який триває вже понад століття, може зняти незнання європейців про духовну Україну. За ці роки зусиллями окремих церков і релігійних лідерів, завдяки ентузіазмові віруючих поборників міжрелігійного діалогу робляться певні кроки в створенні системи такого діалогу. Засновуються міжрелігійні, міжконфесійні ради, товариства, асоціації, рухи. Глобалізаційні процеси призвели до виникнення цілої міжнародної міжрелігійної сітки таких організацій. Найбільш впливовими є Рада Парламенту світових релігій (CPWR – Council for the Parliament of the World’s Religions, USA), Міжнародна Асоціація за релігійну свободу (IARF - International Association for Religious Freedom, UK), Міжнародний міжрелігійний центр (ІІС – International Interfaith Center, UK), Тисячолітній Світовий Самміт миру релігійних і духовних лідерів (MPS – The Millenium World Peace Summit of Religious and Spiritual Leaders, USA), Ініціатива об’єднаних релігій (URI – United Religions Initiative), Світова конференція релігії і миру (World Conference on Religion and Peace), Світовий конгрес релігій (WCF – World Congress of Faith), Розвиток діалогу релігій світу (WFDD – World Faith Development Dialogue), Світова спілка міжрелігійних рад (WFIRC – World Fellowship of Inter-religious Councils) та інші. У списку, далеко не повному, який вдалося знайти на сайті відомої електронної енциклопедії “Wikipedia”, згадується біля 50 таких організацій, які сприяють міжрелігійному діалогу і співпраці між релігіями світу. Всі вони мають свої веб-сайти, а отже є в доступі будь-якій людині, в т.ч. і віруючій.

Серед наведених в списку міжрелігійних організацій, які, певно, найбільш відомі українцям, значиться Всесвітня Рада церков (заснована 1948 р., генеральний секретар - Семюель Кобіа, об’єднує 349 християнських спільнот усього світу — протестантських, православних й англіканських [<http://www.patriarchia.ru/db/text/575244.html>], Конференція європейських церков (КЄЦ) (заснована в січні 1959 року, складається з 125 православних, протестантських, англіканської та старо-католицьких Церков в різних країнах європейського континенту, а також 40 асоційованих організацій) та Рада єпископських конференцій Європи {до неї належать 33 Конференції (Синоди) римо-католицьких єпископів Європи, представлені своїми

предстоятелями, а також архієпископами Люксембургу та князівства Монако і єпископом Кишинівським (Молдавія). Членом РЄКЄ є також УГКЦ} [<http://txt.newsru.ua/world/11oct2008/uhod.html>].

Активно діє Папська рада з міжрелігійного діалогу (заснована в 1964 р. як секретаріат для нехристиян, в 1988 р. перейменована і виступає як департамент Римської курії, яку з 2007 р. очолює президент кардинал Джон-Луїс Тауран). Особливо активним в налагодженні міжрелігійного спілкування був Папа Іван Павло II, за ініціативою якого організовувалися щорічні зустрічі з Ассізі (Італія), які збирали представників найпоширеніших релігій світу. Проблема міжрелігійного діалогу стала однією із актуальних на II Ватиканському Соборі. Апостольська столиця постійно звертається до цих питань в різних своїх посланнях, заявах, документах. Ось і зараз Папська Рада з міжрелігійного діалогу готує новий документ, присвячений деяким аспектам і проблемам відносин різних релігій. Звертаючись до учасників останньої Пленарної асамблеї Папської Ради (травень 2008), папа Бенедикт XVI очікує, що новий документ особливо пригодиться РКЦ в тих країнах, де сусідкують багато релігій і багато культур. На думку папи, учасники міжрелігійного діалогу мають бути добре обізнаними у своїй вірі, але водночас вони мають добре знати і віру інших. Голова Папської Ради вважає, що необхідно готувати віруючих «ділитися своїми духовними переконаннями, а також брати до відома переконання інших» (http://www.religare.ru/2_55492.html).

Актуальність діалогу поступово усвідомлюється і міжнародними організаціями. Так, в діяльності Ради Європи останніми роками тема міжрелігійного спілкування присутня постійно [http://assembly.coe.int/ASP/Search/PACEWebItemSearch_E.asp?menu1=%2FASP%2FSearch%2FPACEWebItemSearch%5FE%2Easp%3Fsearch%3Dintercultural+dialogue&selCriteres=&search=intercultural+dialogue&Submit=Search&offset=0], в т. ч. і на її Парламентських асамблеях (зокрема, влітку та восени 2007 р. вона стала центральною). Голова ПАРЄ Рене ван дер Лінден вважає, що ця проблема є не менш важливою і актуальною для європейців, ніж проблеми демократії, верховенства закону і прав людини. Вперше у 2007 році на Парламентській асамблеї виступав Патріарх РПЦ Алексій II. Запропонувавши тему «Розвиток міжконфесійного і міжкультурного діалогу в сучасній Європі» і маючи унікальний досвід тисячолітнього співіснування різних національностей, культур і релігій, Росія устами свого патріарха поділилася із всіма європейцями своїм баченням актуальних проблем. Патріарх захистив традиційні моральні цінності, що стало викликом на фоні того постхристиянського секулярного лібералізму, який зараз став фактично релігією Європи.

Усвідомлюючи неминучість звернення до проблеми міжрелігійного діалогу, ООН, будучи єдиною **всесвітньою організацією, яка в даний момент є найбільш представницьким міжнародним форумом, що забезпечує співробітництво** 192 своїх держав-членів, нарешті теж

звернулася до цієї теми. На пленарному засіданні 61-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 20 грудня 2006 г. без голосування була прийнята резолюція 61/221 «Просування міжрелігійного і міжкультурного діалогу, взаєморозуміння і співробітництва на благо миру» [[http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/ GEN/N06/507/63/PDF/N0650763.pdf](http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/507/63/PDF/N0650763.pdf)]. В прийнятому тексті резолюції відзначається, що Генеральна Асамблея приймає «до відома цінний внесок таких різних ініціатив на національному, регіональному і міжнародному рівнях, як ініціатива «Альянсу цивілізацій», Балійська декларація про налагодження гармонійних міжконфесійних відносин в рамках міжнародного співтовариства, З'їзд лідерів світових та традиційних релігій, діалог між цивілізаціями і культурами, ісламо-християнський діалог, Зустріч на вищому рівні релігійних лідерів в Москві і трьохсторонній форум з міжконфесійного співробітництва на благо миру, які все враховують і підкріплюють один одного і є взаємопов'язаними».

Таким чином ООН визнала ініціативи Казахстану, який організував 2003 і 2006 рр. з'їзди лідерів світових і традиційних релігій, де були прийняті різні міжрелігійні Декларації [http://www.akorda.kz/www/www_akorda_kz.nsf; <http://www.kazembassy.ru/issue/?issueId=827>], та Росії, яка 2006 р. зібрала Всесвітній саміт релігійних лідерів, що завершився прийняттям спеціального Послання від імені релігійних організацій 49 країн світу [<http://www.patriarchia.ru/db/text/123666.html>].

Будучи на сьогодні єдиними з числа пострадянських держав, які заопікувалися проблемами міжрелігійного діалогу, а відтак і перерозподілу релігійного простору, ці дві держави в своєму змаганні за провід у ньому пішли різними шляхами: якщо Казахстан прагне створити альтернативні ООНівським структурам нові міждержавні і міжрелігійні утворення, то Москва активно почала нагадувати про свою першість у цій царині міжнародної політики, утверджуючись і претендуючи на головування у вже існуючих структурах.

Чи збирається Україна актуалізувати свою присутність в міжнародному просторі, зокрема в ООН, змінювати свою політику щодо цієї організації, використовуючи будь-які можливості, в т.ч. і церковні? Чи відомо в Україні, що окремі світові релігійні об'єднання мають свої представництва при ООН? Наприклад, статус неурядової організації при ООН має Центр Шрі Чінмоя (з 1975 р.), Свідки Єгови (до 2001 р.). Активно в ООН відстоюють свої права і 473/21/PDF/N0747321.pdf]

На початку жовтня 2007 році був реалізований п.14 згаданої резолюції 61/221 і проведено *Діалог високого рівня* з міжрелігійного і міжкультурного співробітництва для просування терпимості, взаєморозуміння і всезагальної поваги до питань свободи релігії або переконань і культурного різноманіття. В цьому безпрецедентному заході взяли участь духовні й культурні лідери різних націй, вчені, представники громадськості. На виконання тієї ж резолюції вирішено при Секретаріаті ООН створити підрозділ, який би

координував „всі питання діалогу» (п.16). І все це діється знову ж без і поза Україною.

Порядок денний 62 і 63 асамблей утримував питання міжрелігійного діалогу також. За результатами обговорень були прийняті відповідні резолюції, які прямо закликають держави- члени ООН, активізувати свої зусилля з ліквідації нетерпимості і дискримінації на основі релігії чи переконань Так, Резолюція 62/157 «Ліквідація всіх форм нетерпимості і дискримінації на основі релігії або переконань», підтверджуючи свої попередні резолюції 61/161 від 19 грудня 2006 р. і 5/1 Ради з прав людини від 18 червня 2007 р., ухвалила повернутися до питання ліквідації всіх форм релігійної нетерпимості на 63-й сесії Генеральної Асамблеї ООН. Це свідчить про те, що питання діалогу стали постійними для обговорення світовою громадськістю в особі ООН [<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/473/21/PDF/N0747321.pdf>].

63-я сесія ГА ООН дійсно повернулася до розгляду цього питання (Пункт 45 порядку денного «Культура миру», і постійний представник України при ООН Ю.Сергеев вперше (!) взяв участь в обговоренні цього питання. Але, на відміну від постійного представника Росії при ООН В.Чуркіна, який продемонстрував глибоку обізнаність із проблемою, реальну включеність до перебігу подій, пов'язаних із участю Росії в міжнародному міжрелігійному діалозі, запропонував конкретні кроки, зокрема щодо створення консультативної ради релігій при ООН, український доповідач всю культуру миру звів до захисту життя людини будь-якої культури і трагедії українського народу – Голодомору. Воно й зрозуміло, оскільки Україні немає чим похвалитися, крім усталеного стереотипу про генетичну толерантність українського народу. Якщо держава зацікавлена в такому діалозі, робить реальні кроки щодо його впровадження, то їй є чим звітувати. А чим звітуватиме Україна?

Був розглянутий проект резолюції «Заохочення міжрелігійного і міжкультурного діалогу, взаємопорозуміння і співпраці на благо мира» [Див.: Документ [A/63/L.24/Rev.1//http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/LTD/N08/597/93/PDF/N0859793.pdf](http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/LTD/N08/597/93/PDF/N0859793.pdf)], в якому ГА ООН ще раз послалася на всі попередні резолюції (зокрема 56/6 від 9 листопада 2001 року про «Глобальний порядок денний для діалогу між цивілізаціями», 57/6 від 4 листопада 2002 року, яка стосується заохочення культури миру й ненасильства, 57/337 від 3 липня 2003 року про запобігання збройних конфліктів, 58/128 від 19 грудня 2003 року про заохочення релігійного й культурного взаєморозуміння, гармонії й співробітництва, 59/23 від 11 листопада 2004 року про заохочення межрелігійного діалогу, 59/143 від 15 грудня 2004 року про Міжнародне десятиліття культури ненасильства й миру в інтересах дітей планети, 2001-2010 роки, 60/167 від 16 грудня 2005 року про права людини й культурну розмаїтість і 62/157 від 18 грудня 2007 року про ліквідацію всіх форм нетерпимості й дискримінації, 62/90 від 17 грудня 2007 року про заохочення межрелігійного й міжкультурного діалогу,

взаєморозуміння й співробітництва на благо миру й оголошенні 2010 року Міжнародним роком зближення культур) і перерахувала всі важливі події останнього року в сфері організації і проведення міжнародного міжрелігійного діалогу (четвертий Азіатсько-Тихоокеанський діалог про міжконфесійне співробітництво в інтересах миру й злагоди, що відбувся 3–6 квітня 2008 року в Пномпені, третій Глобальний міжмедійний діалог, що відбувся 7 і 8 травня 2008 року в Балі, Індонезія, четвертий Міжконфесійний діалог у рамках зустрічі «Азія-Європа», що відбувся 3–5 червня 2008 року в Амстердамі, Всесвітня конференція по діалогу, що відбулася 16–18 липня 2008 року в Мадриді, третя Нарада міністрів з міжконфесійного діалогу й співробітництва на благо миру, що зібралася 25 вересня 2008 року в Нью-Йорку, шоста загальна нарада Всесвітнього форуму громадськості «Діалог цивілізацій», що відбулася 9–13 жовтня 2008 року на Родосі, Греція, другий Форум Альянсу цивілізацій, що буде проведений у квітні 2009 року в Стамбулі, спеціальна нарада міністрів Руху неприєднання з міжконфесійного діалогу й співробітництву на благо миру й розвитку, що буде проведено 26–28 травня 2009 року в Манілі, п'ятий Азіатсько-Тихоокеанський регіональний міжконфесійний діалог, що буде проведений в 2009 році в Австралії, засідання Парламенту світових релігій, що відбудеться в грудні 2009 року в Мельбурні, Австралія, і третій З'їзд лідерів світових і традиційних релігій, що відбудеться в 2009 році в Астані за участі й технічній допомозі з боку системи Організації Об'єднаних Націй (а де ж хоч би одна ініціатива України чи її участь?!?), ще раз підтвердила важливість взаєморозуміння й міжрелігійного діалогу в діалозі між цивілізаціями й в культурі миру. Була прийнята до відома доповідь Генсека про міжрелігійний і міжкультурний діалог, взаєморозуміння й співробітництво на благо миру, розглянуто питання можливості проголошення десятиліття Організації Об'єднаних Націй за міжрелігійного і міжкультурного діалогу, взаєморозуміння й співробітництва на благо миру. Останнім пунктом пролунало прохання до Генерального секретаря представити Генеральній Асамблеї на її шістдесят четвертих сесій доповідь про здійснення даної резолюції [<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/LTD/N08/597/93/PDF/N0859793.pdf>].

Вражаючі успіхи і ще більш вражаючі перспективи відкривають перелічені заходи.. І все це відбувається поза Україною, поза її традиційними церквами. Порівнюючи Україну з іншими країнами, зокрема Росією, можна зробити висновок про те, що українські церкви програють навіть на своєму полі іншим церквам та іншим державам, не кажучи вже про європейський чи світовий релігійний простір. В силу природної необхідності Церкви так чи інакше провадять міжнародну діяльність, їхні представники, ієрархи виїжджають за кордон для зустрічей із братніми церквами, для участі у міжнародних форумах, конференціях, соборах тощо. Зрозуміло, що кожна церква контролює й узагальнює інформацію про своє перебування у міжнародному просторі, будучи зацікавленою у розширенні масштабів такої співпраці, у визнанні своєї організації своїми зарубіжними віруючими

братами, іншими церквами. Присутність чи неприсутність церкви у міжнародному релігійному просторі залежить не тільки від бажання і можливостей церкви там бути. На заваді часто стоять канонічні і богословські, світоглядні і культурницькі, мовні й фінансові можливості, а головне – людські ресурси. Немало шкоди в справі просування України в духовний простір Європи і світу несуть заскорузлі стереотипи щодо своєї нездатності представляти Україну в Європі, в ВРЦ чи КЄЦ. Претензії до українських церков, які важко долають пострадянську і постімперську спадщину централізації релігійного життя в межах однієї церкви, однієї традиції, хоч і не безпідставні, але мають і своє історичне та логічне пояснення. Тим не менш, бажано якомога скоріше звільнитися від рабської залежної свідомості і ширше виходити в європейський і світовий релігійний простір, оскільки церква, релігійна організація є одним із чи не найкращих репрезентантів України в світі, пропагандистом унікальної духовної культури українського народу, його історично вироблених рис характеру, філософії і стилю життя. Український досвід міжрелігійного спілкування представників різних народів, що здавна населяли і тепер населяють Україну, може бути цікавим для сучасного світу, який потерпає від міжрелігійних конфліктів і протистоянь.

В наш час досвід міжрелігійного спілкування набувається фактично заново, оскільки змінилися обставини, по-новому вимальовується релігійна карта України, конфігурація учасників діалогу, хоча, без сумніву, збереглися старі зв'язки між релігійними лідерами, спільний досвід виживання в атеїстичній державі. На відміну від західнохристиянської традиції, яка є більш-менш однорідною, унормованою ватиканським законодавством і спільною європейською історією, українські церкви, зокрема православні, зберігають і виявляють, як і в своєму управлінні, певну незалежність водночас і в розумінні та реалізації міжрелігійного й міжцерковного діалогу.

Незважаючи на те, що українське православ'я, на відміну від болгарського, сербського, македонського чи навіть естонського, в цілому не є самодостатнім суб'єктом релігійного простору, а відтак і міжнародного міжрелігійного діалогу, світове релігійне співтовариство не може не помічати таку чисельну православну спільноту.

Активізувалися внутріправославні зв'язки помісних церков, що проявляється у вітаннях з нагоди ювілеїв церков та їх ієрархів, інтронізацій, хіротоній, канонізацій святих тощо. Частіше здійснюються паломництва, взаємовідвідини. Все це стає інформаційними приводами для новин в сфері між православних відносин. Почастішали візити ієрархів православних церков до Києва. Особливою нагодою стало святкування 1020-ліття хрещення Русі. Після тривалого неприїзду в Україну до своїх чад патріарха РПЦ Алексія II нарешті було здійснено пастирський візит, пріоритетність якого затемнив патріарх Константинопольський Варфоломій. Літо 2008 стало часом перебування й інших патріархів і глав Церков, чого не знала Русь-Україна із часу прийняття нею християнства.

УПЦ МП перестала «ховатися» від делегацій Апольської столиці, як це було зовсім недавно. Тепер представель УПЦ МП та ВЗЦЗ зустрічаються з офіційними представниками католицьких і протестантських церков, дипломатами. Серед останніх префект Конгрегації для Східних Церков Римо-Католицької Церкви кардинал Леонардо Сандрі, який перебував в Україні на запрошення Української Греко-Католицької Церкви (2008); Секретар Папської Ради у справах сім'ї монсеньор Гжегож Кашак, якого супроводжував Апостольський Нунцій в Україні архієпископ Іван Юркович (2008), Голова Понтифікальної Ради з сприяння християнській єдності кардинал Вальтер Каспер (2007), єпископ Євангелічної Церкви з Берліну доктор Вольфганг Губер, голова Ради Євангелічної Церкви, а також єпископ Німецької Євангелічно-Лютеранської церкви України Георг Гюнча, голова німецької євангелічно-лютеранської громади святої Катерини у Києві Петер Захі та перший секретар відділу культури, освіти та меншин при посольстві Федеративної Республіки Німеччина в Україні Жан-П'єра Фрьол (2007), голова Папської Ради з питань гуманітарної допомоги «Cor Unum», архієпископ Пауль Йозеф Кордес (2006), Президент Папської Ради «Справедливість і Мир» кардинал Мартіно (2006) та інші. Ці зустрічі можна вважати однією з форм міжхристиянського діалогу, коли церкви спілкуються через офіційних дипломатичних представників.

Позиція дипломатів деяких країн, зокрема Німеччини, вносить європейськість у відносинах між християнськими церквами. Так, Надзвичайний і Повноважний Посол Федеративної Республіки Німеччина д-р Ганс-Юрген Гаймзьот 4 березня 2009 року зустрівся не тільки з представелем УПЦ МП митрополитом Володимиром [<http://www.risu.org.ua/ukr/news/article;27687>], а й з патріархом УПЦ КП Філаретом [<http://www.risu.org.ua/ukr/news/article;27732/>].

Традиційні церкви активізувалися в організації і проведенні міжрелігійних і міжцерковних зустрічей, як в самій Україні, так і за її межами. Тут перелік таких конфрєнецій значно збільшився за останні роки. Ініціаторами виступають не тільки церкви чи міжцерковні об'єднання, але й політичні партії, громадські та наукові установи.

В силу ситуації, що склалася в релігійному житті України, лише УПЦ Московського Патріархату має можливість брати участь в діяльності Всесвітньої Ради Церков і Конференції європейських церков, але знову ж не як самостійний і повноправний їх учасник, а лише як структурний підрозділ РПЦ, що має там повносиле представництво. Так, УПЦ МП є невід'ємною складовою частиною Російської Православної Церкви, і це, до певної міри, обмежує її самостійну міжнародну діяльність, оскільки вона не є самостійним суб'єктом міжнародних релігійних відносин, хоча й бере участь у різних міжнародних заходах у складі делегації РПЦ, яка вирішує, кого включити до складу делегації і що мають говорити там її представники. Зауважимо, що українські єпископи не часто присутні в складі таких делегацій. Тобто, можливість участі в роботі різноманітних екуменічних форумів світу

теоретично мають, але скористатися нею повною мірою не можуть, оскільки цілком залежать від Московського Патріархату - і концептуально, і стратегічно чи тактично. УПЦ МП в особі свого керівництва, зокрема предстоятеля Церкви митрополита Київського і всієї України Володимира (Сабодана), майже не присутня на різноманітних міжнародних заходах, оскільки презентована більш високим рівнем – ієрархами з Москви. Правда, подеколи Церкву запрошують до участі у міжцерковних заходах, де частіше всього її представляє архієпископ Львівський і Галицький Августин (Маркевич). Одна з останніх важливих зустрічей, в якій він взяв участь, була IV-та щорічна сесія Світового громадського форуму «Діалог цивілізацій».

Серед рідких випадків участі українських православних ієрархів в міжнародному міжрелігійному діалозі слід зокрема назвати участь архієпископа Полтавського і Кременчуцького Філіпа у XX-й ювілейній конференції «Молитва за мир», яка відбулася в м. Асізі (Італія) у вересні 2006 року [http://pravoslavye.org.ua/index.php?action=fullinfo&r_type=news&id=12544]. Не менш позитивним для виходу УПЦ МП на міжнародну арену є факт присутності, хоч й у складі делегації РПЦ, протоієрея Олександра Білокура, офіційного представника УПЦ МП при міжнародних Європейських організаціях, який 14-23.02.2006 в м. Порто Алегрі (Бразилія) брав участь в IX Генеральній Асамблеї [http://pravoslavye.org.ua/index.php?action=fullinfo&r_type=news&id=10235] Всесвітньої Ради Церков (ВЦР залишається найбільшою міжнародною християнською організацією, що поєднує більше 300 протестантських церков і груп, а також помісні Православні й Східні Церкви з більш ніж 120 країн світу. Зі складу ВРЦ в 1990-і роки вийшли Грузинська й Болгарська Православні Церкви, однак представники останньої продовжують брати участь у роботі ВРЦ як спостерігачі. Католицька Церква не є членом ВСЦ, але співробітничает з радою).

На відміну від УПЦ МП, яка завдяки підтримці та протекції з боку РПЦ почала робити перші кроки в міжнародному міжрелігійному діалозі, представники УПЦ Київського Патріархату та Української Автокефальної Православної Церкви не допускаються до цього діалогу як невизнані Вселенським православ'ям церкви, а тому офіційно не запрошуються до спілкування на рівні іноземного та іновірного представництва. Якщо УПЦ КП чи УАПЦ й беруть участь в міжрелігійному діалозі за межами України, то ця участь не афішується, подається як приватна ініціатива конкретної особи. Така політика цих церков зрозуміла: вони не хочуть викликати проти себе незадоволення традиційних учасників переговорів, які найменші спроби увійти в міжнародний релігійний простір нових фігурантів сприймають як не санкціоновані ними дії, а тому засуджуються. Зрозуміло, що УПЦ КП й УАПЦ не можуть брати участі у світових екуменічних структурах. Через невизначеність їх канонічно-правового статусу, через всілякий перманентний супротив цьому Московського Патріархату міжнародні контакти цих Церков є значно обмеженими. Крім того, в силу своєї організаційної і часто теоретичної слабкості, ці церкви, можливо, й бояться своєї участі в діалозі,

хоча історично так звана Київська християнська традиція є відкритою до міжцерковного чи міжрелігійного діалогу.

Важливою ініціативою УПЦ КП (2007) можна вважати український переклад Екуменічної хартії – основного документу, погодженого спільними екуменічними конгресами Конференції Європейських Церков та Ради Єпископських Конференцій Європи Римо-Католицької Церкви у Базелі, Швейцарія (1989 р) та Граці, Австрія (1997 р.). До Конференції Європейських Церков входять майже всі європейські Православні Церкви, основні протестантські об'єднання, старо-католики та англікани. Як відомо, досі Україна не була представлена в цьому авторитетному міжконфесійному європейському органі. Саме тому УПЦ КП звернулася до європейських міжцерковних структур з проханням прийняти її як члена до цих організацій.

Наявний нині стан речей призводить до того, що Україна в світовому релігійному просторі шляхом своєї участі у міжрелігійному діалозі не представлена як країна однієї з найбільших православних громад у світі.

Католики і греко-католики України, протестантські громади в питаннях участі в міжрелігійному діалозі активно користаються досвідом своїх деномінаційних центрів Європи та Америки. Але і тут ситуація складається непросто. Для Української Греко-Католицької Церкви, яка, як складова частина світової католицької спільноти, не може вступити до екуменічних і міжнародних міжрелігійних організацій у зв'язку з особливою позицією Ватикану, який, скажімо, принципово не бере участі в діяльності ВРЦ і КЄЦ, а визнає лише екуменічні контакти паралельного рівня з православними й лютеранськими церквами, деякими іншими релігійними спільнотами, самостійна участь в такому діалозі якщо прямо не заборонена, то реально обмежена. Хоча є позитивні зрушення і тут.

2006 року вперше УГКЦ як офіційний представник східних католицьких церков взяла участь у православно-католицькому діалозі, що відновив свою роботу в Белграді (Сербія) після шестирічної перерви після наради в Балтіморі [<http://www.usc.edu.ua/ukr/current/chronicles/article;2307/>]. Йдеться не тільки про зміст дискусії та участь греко-католиків в обговоренні підготовленого координаційним комітетом змішаної Комісії документу на тему «Еклезіологічні й канонічні наслідки сакраментальної природи Церкви», що само по собі є надто важливим для міжхристиянських взаємин, скільки про сам факт присутності УГКЦ на такого роду нарадах.

Почали допускати греко-католиків і до інших європейських міжхристиянських структур. Так, чи не вперше представник УГКЦ владика Богдан (Дзюрах) взяв участь у пленарному засіданні Ради Єпископських Конференцій Європи, яке відбулося 4-8 жовтня 2006 року в Санкт-Петербурзі. Для УГКЦ ця зустріч була особливо важливою, оскільки через них вона входить у Європу і цим, зокрема, формує сприйняття України як європейської держави [<http://www.ugcc.org.ua/ukr/press-releases/article;4218/>].

Так, проривом на міжрелігійний простір можна вважати участь українських церков у Третій Європейській Екуменічній Асамблеї

[<http://www.risu.org.ua/ukr/news/article;17962/>] «Світ Христов просвічує всіх» в румунському місті Сібіу, яка зібрала понад дві з половиною тисячі представників європейських церков, що входять до КЄЦ і Конференції Католицьких єпископів Європи. Нарешті від України в роботі асамблеї взяли участь греко-католики і православні, але знову ж таки не спільною делегацією: УГКЦ як Церкву *sui iuris* у сопричасті із Римським престолом представляли професура та наукові діячі Українського Католицького Університету Мирослав Маринович, о. Андрій Нагірняк, о. Іван Дацько, проф. Олег Турій та голова «Комісії із сприяння єдності між християнами» доктор екуменічного богослов'я Ігор Шабан. Архієпископ Полтавський і Кременчуцький Філіп та протоієрей Олександр Білокур (УПЦ МП) в офіційній програмі Зібрання у Сібіу були включені до складу Московського Патріархату, хоча наполягали на тому, що вони представляють саме Українську Православну Церкву МП. Делегація УГКЦ, зокрема, провела в Румунії конференцію під назвою «Екуменізм та Українська перспектива», у якій взяли участь представники Німеччини, Румунії, Білорусії та Росії, у т.ч. делегація Московського Патріархату [<http://www.risu.org.ua/ukr/news/article;17680>; <http://www.risu.org.ua/ukr/news/reportage/article;17748/>].

Помітивши Україну на міжхристиянських форумах, європейська спільнота християн пішла на певні зміни в сфері міжрелігійних контактів і спілкування, ініціатором або учасником якого є Українські Церкви. Вперше в 2007 році в країні пострадянського простору, в її столиці Києві відбулася Генеральна асамблея Конференції європейських Комісій «Справедливість і Мир» (Конференція Європейських Комісій «Справедливість і Мир» – це мережа 29 національних Комісій «Справедливість і Мир», що охоплює Європу від України до Великобританії, від Греції до Швеції) на тему: «На шляху до примирення та порозуміння: навчитися на досвіді України» [<http://www.risu.org.ua/ukr/news/article;17962/>], на яку прибули представники 30 держав. На думку директора Комісії «Справедливість і мир» УГКЦ Лесі Коваленко та голови Комісії УГКЦ у справах сприяння єдності християн Ігоря Шабана, засідання Комісії в Києві засвідчило, що вперше Україна стала предметом особливої уваги з боку Європи як особливий випадок примирення і порозуміння.

В тому, що церкву нарешті «допускають» до загальнохристиянських заходів та ініціатив, незважаючи на супротив цьому російського православ'я, яке вважає УГКЦ яблуком розбрату між католиками і православними і всяк шантажує РКЦ цим, заслуга дипломатичних зусиль керівництва церкви, плідної роботи Інституту екуменічних студій та Комісії УГКЦ у справах сприяння єдності християн, представників церкви у Ватикані, всіх греко-католиків. Церква поставила собі завдання бути в християнській Європі і поступово долає кордони, що були виставлені спочатку ідеологічними заборонами СРСР, а потім імперськими обмеженнями Росії.

Це дає можливість запозичувати добрі ініціативи з Європий імплементувати їх в релігійне життя України. Зокрема, мовиться про

традицію організації тижня молитов за єдність християн. Ця світова практика налічує вже 41 рік, й ініціювала її Всесвітня Рада Церков разом з католицькою Папською Радою для сприяння єдності між християнами. В Україні Екуменічний тиждень молитов в 2009 році відбувся втретє, координатором якого стала УГКЦ, залучивши до молитовних зустрічей у храмах УПЦ МП, УПЦ КП, УАПЦ, УГКЦ, РКЦ та в Церкві християн віри євангельської України (п'ятидесятники) християн України.

Українські ж протестантські церкви (передусім Всеукраїнський Союз об'єднань Євангельських християн-баптистів і Церква Християн віри євангельської), хоч і можуть стати активними учасниками екуменічного діалогу, але рішуче викреслили цю можливість зі своїх не лише поточних, а й перспективних планів. Наприклад, одним з перших рішень утвореного на початку 90-х рр. м. ст. Українського Союзу ЄХБ був розрив контактів із Всесвітньою Радою Церков, де українські баптисти брали участь як частина (до того ж, найчисельніша) Всесоюзного Союзу ЄХБ.

Мало відомо про міжнародні зв'язки мусульман та іудеїв України з їхніми віросповідними центрами за кордоном. Хоча ці релігії можуть бути серйозним чинником відкриття України для світового співтовариства, утвердження її на міжнародній арені, подолання несправедливих стереотипів про Україну. В цьому контексті можна згадати 2007 рік, який став роком проведення «Всесвітньої конференції християн, євреїв і мусульман», на яку очікувалось прибуття біля 200 релігійних і громадських лідерів світу

Міжнародна діяльність багатьох українських релігійних організацій залежить від їхніх релігійних центрів за межами України (Москва, Ватикан, Константинополь, Єрусалим та ін.), що створює ситуацію несвободи для українських церков в їх участі в міжнародному міжрелігійному діалозі. Крім зумовленої обставинами або певним типом свідомості пасивної позиції самих церков у справі міжнародного міжрелігійного діалогу, й Українська держава, на відміну від Росії, не виявляє зацікавленості в підтримці міжнародних інтересів своїх церков та їх презентації у світі. Як правило, державні лідери не беруть в свої ділові зарубіжні поїздки першоієрархів православних церков, хіба що за винятком як супроводжувальний ескорт під час їх паломницьких візитів до християнських святинь. До ініціативи нецерковних громадських інституцій взяти участь у міжнародних міжрелігійних заходах і церкви, і держава в Україні відносяться прохолодно: вони чомусь не відзначають необхідності в такій діяльності.

Підводячи підсумки розгляду присутності України в релігійному просторі світу, треба визнати:

Самостійне представництво України в її духовних вимірах і релігійних чинниках в міжнародному співтоваристві відсутнє, а керівництво Української держави фактично його ігнорує. Церкви самотужки, без підтримки держави, не здатні подолати перепони у своєму бажанні перебувати в світовому релігійному просторі, оскільки їхні інтереси не захищені нормативно,

канонічно, тому потрібна політична воля і бажання влади утвердити релігійну Україну в світі.

Українська Держава не знає, а відтак і не використовує міжнародний потенціал релігійних організацій в міжнародних відносинах. Церкви напрацювали великий досвід спілкування із своїми соратниками за кордоном, мають неабиякий ресурс у міжнародній політиці, котрий можна скерувати на покращення зовнішнього іміджу України, налагодження і розширення зв'язків із різними країнами. Замість підтримки ініціативи церков, українська держава нібито самоусувається від свого обов'язку допомоги їхнім ініціативам. Не сподіваючись на підтримку держави, церкви через свої церковно-єрархічні чи просто дружні відносини, самостійно вирішують проблеми міждержавних взаємин, зокрема духовної опіки над українськими мігрантами в інших країнах, проведення культурно-церковних заходів тощо.

Не тільки Україна, але й світ, Європа все ще не оцінили значення релігії, її силу, авторитет і роль в житті суспільства. Досі держава не ставиться до релігійних організацій, їх представників як до партнерів у вирішенні соціальних, міжнародних і глобальних питань. Світська Європа і пост-атеїстична Україна, кожна в свій спосіб, через свої історичні причини все ще безвірні, а відтак і пасивні у використанні капіталу, який має церква. І це не тільки матеріальні багатства – земля, будівлі, культові споруди, культурні цінності, фінансова міць, а головне – людський ресурс – високоосвічені духовні лідери, із знанням іноземних мов, моральні в переважній своїй кількості, культурні, сучасні, розвинуті, мудрі, а з іншого боку – вірячи, які можуть робити все. Шкода, якщо інтелектуальна, богословська та організаційна сила церков буде змарнована державою, яка не використовує шанси, які надала історія українським церквам та релігійним організаціям.

Проте певна перспектива повноцінної участі українських церков та релігійних організацій в світовому релігійному просторі, зокрема, в міжрелігійному діалозі, все ж є. І хоча вона не завжди ясно артикульована, усвідомлена самими церквами, а особливо тісно пов'язана із вирішенням канонічного статусу цих церков – отримання помісності і визнання останньої Вселенським православ'ям чи Папою Римським, ті теоретичні обґрунтування і практичні кроки, які епізодично здійснюються церквами України, мають стати початком перетворення церков нашої країни на повноправних учасників міжрелігійного, в т.ч. і всеправославного, діалогу.

Україна мала б зініціювати свою присутність в міжрелігійних організаціях, зокрема ВРЦ та КЄЦ. Для цього є всі юридичні підстави. Так, серед членів ВРЦ значаться не тільки певні церкви, але й міжрелігійні екуменічні ради церков окремих країн (Угорщина, Чехія, Словачія та ін.).

Бажано актуалізувати питання присутності українських церков або їх асоціацій, зокрема Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій, в міжнародних об'єднаннях, перш за все ООН, де існує спеціальний Комітет релігійних неурядових організацій, який є однією з трьох сторін Форуму з міжрелігійного співробітництва заради миру, що створений для

налагодження взаємодії ООН з релігійними об'єднаннями і є унікальною міжнародною площадкою для діалогу з цивілізаційної тематики.

Це вимагає створення спеціального міжвідомчого інформаційно-аналітичного підрозділу з консультативними функціями на базі державної виконавчої (дипломатичної) або/і наукової (релігієзнавчої) інституції, яка б фахово займалася новим напрямом в українській дипломатії – міжнародні міжрелігійні зв'язки на основі стратегічної концепції їх формування і розвитку з врахуванням міжнародного потенціалу державних органів влади, українських церков, громадських організацій для утвердження церковних і державних інтересів України в міжнародній політиці.

6. Кореляція функціональних ролей сучасного протестантського віруючого (український і діаспорний контекст)

Нині позиції релігії в суспільстві кардинально змінюються, а відтак змінюється і статус віруючої людини. Ще донедавна, будучи ідейним ізгоем в соціумі, який був позбавлений майже всіх прав, знаходячись у соціокультурному підпіллі, віруючий замикався в тісних рамках релігійної функціональності. В зв'язку із утвердженням реальної свободи совісті, активізації діяльності церкви в Україні, повернення притаманних їй функцій розширилися можливості віруючої людини виконувати свої обов'язки як в сфері своєї віросповідності, так і в соціальному служінні.

Така актуальна в теоретичному і практичному аспекті проблематика, як функціональні ролі віруючого, й досі не знайшла відповідного зацікавлення з боку науковців, соціальних робітників. І це при тому, що проблема функцій релігії в сучасному релігієзнавстві розроблена надто повно. Про функціональність релігії як суспільного феномену писали ще просвітники. Соціальні функції релігії досліджували представники класичної німецької філософії, марксистки. Плідними тут виявилися і позитивісти. Уява про світоглядну, компенсаційну, регулятивну інтегративну, комунікативну та інші функції релігії зафіксована в будь-якому підручнику з релігієзнавства. З того часу базові функції релігії мало в чому змінилися. Однак життя не стоїть на місці: сучасні тенденції розвитку релігійного світу, антропологічні зсуви, світоглядні революції спричиняють розширення або звуження сфер традиційного впливу релігії на суспільство, людину. Спостерігається поглиблення розуміння й удосконалення інтерпретацій функціональності релігії. Підтвердженням цьому є одне з останніх досліджень релігії як суспільно-функціонуючого феномену Л.Виговського [Виговський Л.А. Функціональність релігії: природа і вияви. – Київ-Хмельницький, 2004], який віднайшов в цій проблемі несподівані ракурси, актуалізував багато нових ідей, відзначив трансформації у функціональності сучасних релігій.